

Katoličanstvo u Bosni i Hercegovini

Hrvatsko kulturno društvo "Napredak", Sarajevo 1993., 136 str.

Knjiga "Katoličanstvo u Bosni i Hercegovini" nastala je objedinjavanjem tekstova Snježane Vasilj, Srećka M. Džaje, Marka Karamatića i Tome Vukšića, prvotno napisanih za sarajevskog nakladnika "Svjetlost". Zbog rata u BiH svaka je izdavačka djelatnost onemogućena, te su rukopisi predani HKD "Napredak" koje ih izdaje, kako se ističe u uvodnoj napomeni, "u vremenu kad, uslijed prisilnog progonstva i pogibije brojnih katolika u ratnim razaranjima, katoličanstvo u Bosni i Hercegovini statistički, najvjerojatnije, živi na svom povijesnom minimumu" (3). Knjiga je tiskana "kao svjedočanstvo o prisutnosti i djelovanju Katoličke crkve u BiH od njezinoga pojavka pa sve do naših dana te, s druge strane, kao mogući poticaj na pisanje detaljnije i opsežnije monografije s istim sadržajem" (3). U prvom poglavlju S. Vasilj obrađuje razdoblje "Od rimskog osvajanja do bana Kulina" (5.-36.). Ukazano je na opće, napose vjerske prilike u Rimskom Carstvu te prve tragove kršćanske vjere u BiH (propovijednička djelatnost apostola Pavla i njegovog učenika Tita u Iliriku). U nedostatku ikakvih pisanih izvora, prve pouzdanije vijesti pružaju arheološka otkrića (starokršćanska bazilika u Cimu kraj Mostara; kasnoantičke crkve: Mogorjelo, Dabravina, Lepenica, Turbe, itd.). Ističući da se slavenski selidbeni val na tlo Bosne zasigurno morao susresti s dobro organiziranom crkvom, autorica iznosi pretpostavku da su procesi kristijanizacije doseljenog življa tekli najvjerojatnije posredstvom biskupa i svećenika iz Rima i Ravene (preko Dalmacije), a zatim i iz Franačke, pri čemu je korišten latinski jezik i rimska liturgija (28). Tijekom ranog srednjeg vijeka, osim rimsko-latinske, na ove prostore prodiru i zasade svete braće Ćirila i Metoda, te Bosna, poput Hrvatske, postaje stjecište tropismene kulture (latinica, ćirilica, glagoljica). Na kraju se ukazuje na značaj osnutka bosanske biskupije koja će tijekom idućih stoljeća u velikoj mjeri dijeliti sudbinu svoje zemlje i njezina političkog položaja.

Iduća cjelina knjige (Srećko M. Džaja, "Od bana Kulina do austro-ugarske okupacije", 37.-78.) obuhvaća značajna i po mnogo čemu za Bosnu sudbonosna stoljeća političke i crkvene prošlosti. Tada značajan segment crkvene povijesti Bosne predstavlja djelovanje Crkve bosanske. Ukazujući na posebnosti političkog položaja Bosne, kao i vjerskih prilika u srednjem vijeku, autor tvrdi da je za povijest katoličanstva na ovim prostorima značajno usporedno djelovanje etabliranih (katolička biskupija) i neetabliranih (franjevačka provincija Bosne Srebrene i kasnije osnovana provincija hercegovačkih franjevaca) vjerskih struktura. Ukazujući, nadalje, na srednjovjekovno djelovanje dominikanaca (neprikladnih posebnostima Bosne i stoga neuspješnih) i franjevaca (najzaslužnijih za očuvanje katoličanstva na tlu Bosne), autor navodi samostane i naseobine franjevačkog reda u gradskim naseljima, trgovima i rudarskim središtima Bosne. Potpadanjem Bosne pod tursku vlast s vremenom iščezava Crkva bosanska, a položaj katoličkog življa postaje otežan (status tzv. zimija ili štićenika), kako prema vladajućoj, islamskoj vjeri, tako i prema pravoslavnoj crkvi koju su, u odnosu na katolike, turske vlasti držale u povlaštenijem položaju. Turski prodori i osvajanja dovest će do egzodusa dijela katoličkog pučanstva, ali i njegove djelomične islamizacije i (u manjoj mjeri) prelaska na pravoslavlje (mješoviti brakovi, prepuštanje župa i crkava pravoslavnim svećenicima uslijed nedostatka katoličkih i sl.). Usporedo s brojčanim opadanjem teći će i kulturno nazadovanje katolika, što će se izraziti odraziti nakon bečkog rata (1683.-99. god.), kada velik dio katoličkog građanstva, mahom trgovaca i obrtnika, trajno napušta Bosnu. Za kulturnu povijest katoličke Bosne toga vremena najznačajnije je razdoblje 17. stoljeća, kada se, zahvaljujući ponajprije fra Matiji Divkoviću, utire put bogatoj bosanskohercegovačkoj franjevačkoj književnosti. U trećem poglavlju (79.-102.) Marko Karamatić razmatra vjerske prilike u Bosni i položaj katolika "U doba Austro-Ugarske (1878.-1918)". Ukazano je na opće političke promjene u Bosni nastupom nove vlasti te njihov odraz na položaj Katoličke crkve. Tada se preoblikuje dotadašnje hijerarhijsko ustrojstvo i vrši crkveno-teritorijalna razdioba (uspostava Vrhbosanske nadbiskupije u Sarajevu, te biskupija u Banjoj Luci i Mostaru). Katolici Bosne čine tada oko petinu sveukupnog pučanstva; najvećim dijelom obitavaju na selu, a franjevački red i dalje predstavlja vodeći čimbenik pastoralne djelatnosti Crkve. Autor se posebno zadržava na pregnućima Katoličke crkve na prosvjetnom i kulturnom podizanju naroda (osnutak škola i visokoškolskih ustanova, izdavanje glasila, djelovanje teoloških i filozofskih pisaca i književnika i dr.). S prijelaza stoljeća dolazi do većeg uključivanja Crkve u politički život, ali će osnutak Hrvatske narodne zajednice

(1906. god.) dovesti do sukoba s krugom oko nadbiskupskog ordinarijata koji osniva zasebnu stranku pod imenom "Hrvatska katolička udruga" (1910. god.). Napetosti koje su potom izbijale, uzrokovane političkom polarizacijom u hrvatskom nacionalnom pokretu, unijele su izvjesne teškoće u život katoličkog pučanstva, a u predvečerje prvog svjetskog rata su, barem u većoj mjeri, prevladane.

U posljednjem poglavlju knjige Tomo Vukšić razmatra razvoj Katoličke crkve u Bosni "Od 1918. do naših dana" (103.-136.). Analizira se položaj crkve i katoličkog žiteljstva Bosne u vrijeme Kraljevine SHS, napose pokušaje državnog vrha da pridobivanjem manjine progugoslavenski orijentiranih svećenika i redovnika pridobije i stekne puni nadzor nad Crkvom i njenim utjecajem u narodu. Iscrpno je ukazano na značaj 3 visoke bogoslovne škole i klasične gimnazije, tada zasigurno najpoznatijih i najkvalitetnijih školskih ustanova njihove razine u čitavoj BiH. Razgranato školstvo polučilo je i nastanak i djelovanje relativno velikog broja časopisa i listova, a među tadašnjim katoličkim književnicima posebno se ističu sarajevski nadbiskup Ivan šarić, svećenici Izidor Poljak, Dragan Dujmušić i dr. Ukazujući na probleme i poteškoće s kojima se Katolička crkva u Bosni tada suočavala, autor ističe aferu oko konkordata beogradske vlade i Vatikana, općepoznat problem povlaštenog statusa pravoslavlja te namjerno i smišljeno favoriziranje starokatolika. Drugi svjetski rat i godine poraća doba su sudbonosnih zbivanja na bosanskim i hercegovačkim prostorima, čije se posljedice u velikoj mjeri osjećaju i do najnovijeg vremena. Ističući kako je posebno teško razdoblje za život i djelovanje Katoličke crkve u Bosni predstavljao period od oko 1960. godine, autor ukazuje na primjetan kulturni i prosvjetni pomak od 70-ih godina, kada se obnavljaju ili nastaju novi vjerski i kulturni časopisi i glasila, otvaraju nove župe te priređuju brojne kulturne manifestacije i znanstveni skupovi. Stalan trend opadanja postotka katolika u BiH, ali i unutarnji crkveni sukobi, najizraženiji su problemi Katoličke crkve. Najveći udarac katolicima Bosne zadala je srpska agresija 1991. godine, a egzodus katolika, nestanak župa, razaranje crkava i samostana, dovodi do drastičnog i za opstanak na tim prostorima nikada tako pogibeljnog smanjenja hrvatskog žiteljstva Bosne.

Na kraju knjige dodana je konfesionalna karta BiH koju je svojevremeno izradio Krunoslav Draganović na osnovi popisa pučanstva iz 1921. godine.

Iako nastao da bi pružio osnovne, širem čitateljstvu lako razumljive činjenice o višestoljetnoj opstojnosti Katoličke crkve na prostorima BiH, skupni rad bosanskohercegovačkih povjesničara predstavlja zanimljivo i pažnje svakog istraživača ove problematike zasigurno dobrodošlo djelo. Nastojeći u najkraćim crtama, bez pretjeranog polemiziranja i detaljiziranja spornih crkvenopovijesnih događanja tijekom prošlih i ovog stoljeća, pružiti cjelovit i jasan pregled razvitka i djelovanja Katoličke crkve u BiH, ova se knjiga može smatrati uspješnom sintezom i dobrom predradnjom za izradbu cjelovite povijesti Hrvata i Katoličke crkve u BiH.

Lovorka Čoralić

Justinijanove "Institucije"

"Latina et Graeca", Zagreb 1994., 590 str.

Već odavno se u historiografiji uvriježilo razdoblje od 518-610. godine u povijesti Istočnorimskoga (Bizantskoga) Carstva nazivati Justinijanovom epohom, a sustav društveno-političkih odnosa koji je tada dominirao Justinijanovim sistemom. Flavije Justinijan I. (482-565.), rođen kao Petar Sabatije u seljačkoj obitelji romaniziranih Ilira iz Mezije, vladarsku je karijeru počeo usponom svoga ujaka Justina I na carsko prijestolje (518.). Nakon Justinove smrti 527., Justinijan je zavladao sam. Osnovna njegova politička ideja, "spiritus movens" svih njegovih nastojanja, bila je "renovatio Imperii" u smislu uspostave negdašnjeg, politički i vjerski jedinstvenog "Imperium Romanum Christianum". To je Justinijan mislio ostvariti unutrašnjom konsolidacijom države i vođenjem izrazito aktivne vanjske politike. Carevom reformom uprave, gospodarskom, socijalnom i crkvenom politikom, kao i potezima koji su išli za učvršćivanjem granica Carstva, trebali su se stvoriti uvjeti za opsežnu osvajačku akciju protiv germanskih država na Zapadu. Već 533. srušena je vandalska država u Africi, u dugotrajnom ratu 535-553. dokončana je ostrogotska vladavina nad Italijom i Dalmacijom, a 553., nakon intervencije u vizigotskoj Hispaniji, pripojena je Carstvu Andaluzija s Cordobom.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY

INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

28

ZAGREB

1995.

Izdavač: **ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU**

REDAKCIJA:

Branka BOBAN, Neven BUDAK, Mirjana GROSS, Franko MIROŠEVIĆ,
Štefica POPOVIĆ, Nikša STANČIĆ, Božena VRANJEŠ-ŠOLJAN

UREDNIČKI KOLEGIJ:

Ivo GOLDSTEIN, Dragutin PAVLIČEVIĆ, Mario STRECHA

IZVRŠNI UREDNIK:

Mario STRECHA

Adresa uredništva: Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet
Zagreb, Krčka ul. 1

tel.: 385 01 519 044 fax: 385 01 513 834

Časopis izlazi jednom godišnje. Izdavanje časopisa sufinancira Ministarstvo
znanosti i tehnologije Republike Hrvatske.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu fizičku i tehničku
kulturu SR Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis "Radovi" oslobo-
đen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Ministarstvu znanosti i tehnologije Republike
Hrvatske pod br. UP-547/2-84-1984.

ZA IZDAVAČA:
Ivo GOLDSTEIN

DESIGN NASLOVNICE:
Iva MAKVIĆ

**PRIJEVOD SAŽETAKA NA
NJEMAČKI JEZIK:**
Marina DENONA-KRSNIK

PRIPREMA ZA TISAK:
Hrvoje STANČIĆ

TISAK:
KRATIS
Vrapčanska 15, Zagreb

Tiskanje završeno u siječnju 1996. godine